

Πανεπιστήμιο Πατρών
Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας

Κοινωνικοποίηση – Ταυτότητες – Απόκλιση
8^η Διάλεξη: 'Ιδιότητα του πολίτη: Κοινωνικά δικαιώματα & κοινωνικός
αποκλεισμός'
Διδάσκουσα: Δώρα Κατσαμώρη

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη

Ιστορική Αναδρομή

Ο T. H. Marshall (2000) μέσα από το έργο του ορίζει την ιδιότητα του πολίτη ως «μία κοινωνική θέση που απονέμεται σε όλους όσοι είναι πλήρη μέλη μίας κοινότητας», τα οποία χαρακτηρίζονται από ισότητα ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους έναντι της πολιτείας → μέλος ενός **φιλελεύθερου και δημοκρατικού κράτους** και του αποδίδει την ιδιότητα του πολίτη, ως **πλήρους και ισότιμου μέλους της κοινωνίας**, εξασφαλίζοντάς του ένα σύνολο από **ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα**, όπου η **εκπαίδευση** αποτελεί αδιαπραγμάτευτο δικαίωμα και συγχρόνως υποχρέωση του κάθε πολίτη

Ιδιότητα του πολίτη 'citizenship' → **συμμετοχή** σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής (κοινωνικό, οικονομικό & πολιτικό)

«..το άτομο οφείλει να ζει ως ελεύθερο και ισότιμο μέλος ενός συνόλου και να είναι αποδέκτης δικαιωμάτων αλλά και υποχρεώσεων. Απώτερος στόχος αυτού αποτελεί η διασφάλιση της **ειρηνικής συνύπαρξης των μελών** της κοινωνίας και συγχρόνως, **η προαγωγή της προόδου και της εξέλιξης** τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο»

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη

Ο *Delanty* (1997) κάνει αναφορά σε μία *πολυ-επίπεδη διάσταση* του θεσμού της ιδιότητας του πολίτη, η οποία λειτουργεί σε *τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο* και τη συνδέει με τα *δικαιώματα, τα καθήκοντα, τη συμμετοχή και τη ταυτότητα*.

i. *τυπική (formal) διάσταση* → **νομική διάσταση** της Ιδιότητας του Πολίτη, συμπεριλαμβανομένου ενός συνόλου **δικαιωμάτων** που έχει το άτομο ως μέρος του *κοινωνικού και πολιτικού συνόλου* στο οποίο ανήκει και τα οποία διασφαλίζονται και αναγνωρίζονται μέσα από διάφορες *εθνικές και διεθνείς συμβάσεις* αλλά και *θεμελιώδη εθνικά νομικά κείμενα*. Παράλληλα **υποχρεώσεις & καθήκοντα** απέναντι στο σύνολο στο οποίο το άτομο ανήκει & στον ίδιο του τον εαυτό → *οι υποχρεώσεις των πολιτών είναι η επιθυμία για την οικοδόμηση κοινωνιών, στις οποίες τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων των πολιτών γίνονται σεβαστά* (Πανταζής, 2011).

ii. *συναισθηματική (affective) διάσταση* → **ψυχολογική-ηθική προσέγγιση**, η οποία παραπέμπει σε κάθε άτομο ξεχωριστά και αναφέρεται στις *ατομικές του γνώσεις, πεποιθήσεις, αξίες και ιδέες* που προσδιορίζουν τη συμπεριφορά του και επηρεάζουν τη συμμετοχή του στο πλαίσιο της κοινωνίας στην οποία ζει και δρα (Καρακατσάνη, 2004)

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη

Ο *Faulks* (1998) κάνει αναφορά σε τρεις τύπους ορισμού με τους οποίους μπορούμε να προσεγγίσουμε την έννοια της ιδιότητας του πολίτη:

i. νομικός ορισμός της υπηκοότητας/ιθαγένειας

ii. φιλοσοφικοί ορισμοί → *i. ποιο μοντέλο πολίτη είναι το ιδανικό σε μία δίκαιη κοινωνία; ii. τι αναμένει το κράτος από τον πολίτη στο πλαίσιο των καθηκόντων;*

iii. κοινωνικοπολιτικοί ορισμοί → καλλιέργεια δυναμικών σχέσεων ανάμεσα στην κοινωνία σε συνδυασμό με τις οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές αλλαγές που την επηρεάζουν

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη

“Ιδιότητα του Πολίτη (citizenship) είναι η αντίληψη ότι ανήκεις σε μία κοινωνία. Είναι μία κατάσταση και ένα σύνολο από δικαιώματα και υποχρεώσεις” → πλήρης συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνία (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2005)

- αίσθηση ανήκειν → **ταυτότητα**
- απόλαυση συγκεκριμένων δικαιωμάτων
- εκπλήρωση απαιτούμενων υποχρεώσεων (δικαιώματα ↔ υποχρεώσεις)
- καλλιέργεια ενδιαφέροντος, καθώς και τη διάθεση εμπλοκής στις δημόσιες υποθέσεις
- αποδοχή βασικών κοινωνικών αξιών

(John J. Cogan & Ray Derricott, 1998)

Ιδιότητα του πολίτη **i. ισότιμο μέλος μίας πολιτικής κοινωνίας & ii. ενεργό μέλος της κοινότητας**
(Καλογιάννης, 2013)

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη

Αναλογιζόμενοι τις ανάγκες & τις απαιτήσεις της κάθε εποχής :

- την ικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίζει και να προσεγγίζει τα διάφορα προβλήματα ως μέλος μίας **παγκόσμιας πλέον κοινωνίας**
- να συνεργάζεται με τους άλλους σε **πνεύμα συνεργασίας και να αναλαμβάνει την ευθύνη** για καταγραφή ρόλων και υποχρεώσεων στο πλαίσιο αυτής
- να καταλαβαίνει, να δέχεται και να εκτιμά τις όποιες **πολιτισμικές διαφορές και διαφορές κουλτούρας**
- την ικανότητα να σκέφτεται με **κριτικό και συστηματικό τρόπο**
- την προθυμία να λύνει διάφορες διενέξεις με **δημοκρατικό και όχι βίαιο τρόπο**
- την προθυμία να αλλάξει τον τρόπο της ζωής του, καθώς και τις συνήθειες κάποιου προκειμένου να **προστατέψει το περιβάλλον**
- την ικανότητα να είναι ευαίσθητος απέναντι στα **Ανθρώπινα Δικαιώματα** και να μάχεται για αυτά
- την προθυμία και ικανότητα του να συμμετέχει στα κοινά σε **τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο**

(John J. Cogan & Ray Derricott, 1998)

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη

Ο Kennedy (2020, σελ. 33) αντιλαμβάνεται ότι η έννοια της **ιδιότητας του πολίτη** μπορεί να γίνει αντιληπτή μέσα από διαφορετικές διαστάσεις και μορφές, τις οποίες κατηγοριοποιεί ως ακολούθως:

- **συμμετοχή σε πολιτικές δραστηριότητες** → συμμετοχή του ατόμου σε **ψηφοφορία**, καθώς και τη συμμετοχή του ως **μέλους ενός πολιτικού κόμματος**
- **συμμετοχή σε δραστηριότητες εθελοντικού χαρακτήρα** → ο εθελοντισμός θεωρείται ως η προσέγγιση της **‘κοινωνικής ηθικής’** (civic virtues)
- **συμμετοχή σε δραστηριότητες που τείνουν να αλλάξουν τις πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις** → i. **νόμιμες**, όπως για παράδειγμα η συγγραφή ενός άρθρου σε μία εφημερίδα, ii. **μη νόμιμες**, όπως είναι η κατάληψη ενός κτιρίου ή το κλείσιμο της κυκλοφορίας με κάποια πορεία → **‘αντιδραστικό’ (conflict) μοντέλο** της πολιτειότητας
- **συμμετοχή σε αυτο-ρυθμιζόμενες δραστηριότητες** → επικεντρώνονται στο ίδιο το άτομο και την τάση του για **αυτοδιάθεση**, όπως το να είναι οικονομικά και κοινωνικά ανεξάρτητος, καθώς επίσης να αποκτήσει τις απαιτούμενες γνώσεις και κοινωνικές δεξιότητες → χαρακτηριστικά **οικονομικού κυρίως χαρακτήρα**

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη

Η **ιδιότητα της ενεργούς πολιτειότητας** αποτελεί μία δυναμική κατάσταση, η οποία έχει τα ακόλουθα γνωρίσματα Kennedy (2020):

α. κάθε είδους δράση θα πρέπει να σχετίζεται με **ηθικούς σκοπούς**

β. τα αποτελέσματα της συμμετοχής θεωρούνται ότι συμβάλουν στο κοινό καλό, αυτός είναι και ο λόγος που οι πολίτες θα πρέπει να ενθαρρύνονται για **εθελοντική συμμετοχή**

γ. οι αξίες της πολιτειότητας θα πρέπει να θεωρούνται ως το κατάλληλο **μέσο προάσπισης της δημοκρατίας**

Κάθε είδους προετοιμασία του ατόμου για την ανάληψη του σχετικού ρόλου συμπεριλαμβάνει: α. **γνώσεις και ικανότητες**, οι οποίες θα διαμορφώσουν σκεπτόμενους πολίτες, β. **συμμετοχικές πρακτικές**, οι οποίες θα διαμορφώσουν ενεργούς πολίτες, και γ. **καλλιέργεια θετικών συναισθημάτων προς τους άλλους ανθρώπους**, τα οποία θα συμβάλλουν στη δημιουργία ανεκτικών απέναντι στο διαφορετικό και συναισθηματικά ώριμων πολιτών

υπεύθυνη ιδιότητα του πολίτη → α. **πολιτειακή ιδιότητα**, όπου ο πολίτης είναι ελεύθερος άνθρωπος σε σχέση με την εξουσία, ίσος προς τους όμοιους του και εκδηλώνει την ύπαρξη και την κυριαρχία του μέσω της ψήφου

β. **υπευθυνότητα**, όπου ως πολίτης θα πρέπει να λειτουργεί με γνώμονα την ελευθερία, τις αμοιβαίες δεσμεύσεις που αυτή επιβάλλει απέναντι στους όμοιους του, καθώς και στην κοινωνία στο σύνολό της.

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη

Ποιος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως 'καλός πολίτης' και ποια είναι τα χαρακτηριστικά τα οποία καλείται να έχει;

(Westheimer & Kahne, 2004)

α. ο υπεύθυνος πολίτης, ο οποίος αναλαμβάνει την ατομική ευθύνη

β. ο ενεργός/συμμετοχικός πολίτης

γ. ο πολίτης που επιδιώκει και είναι προσανατολισμένος στην κοινωνική δικαιοσύνη

Δημοκρατική Κουλτούρα

Συστατικά Δημοκρατικής Κουλτούρας (Kerr, 2003)

Αξίες γύρω από

- τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια
- την πολιτισμική διαφορετικότητα
- τις έννοιες της δημοκρατίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της νομοθεσίας

Στάσεις και συμπεριφορές

- σεβασμός
- υπευθυνότητα
- αυτάρκεια
- κοινωνική συνείδηση
- ανοχή απέναντι στην διαφορετικότητα (πολιτισμική, ιδεολογική, κτλ)

Δημοκρατική Κουλτούρα

Ικανότητες

- για αναλυτική και κριτική σκέψη
- να ακούς και να παρατηρείς τον άλλο
- ενσυναίσθηση
- ευελιξία και προσαρμοστικότητα
- στην επικοινωνία
- για συνεργασία
- ως προς την επίλυση διαφορών
- το να μαθαίνεις

Γνώση και κριτική σκέψη γύρω από

- τον εαυτό σου - αυτογνωσία κα αυτοκριτική
- την διαχείριση της γλώσσας και της επικοινωνίας
- τον κόσμο (πολιτική, θρησκεία, οικονομία, περιβάλλον, τεχνολογία, επικαιρότητα, κοινωνικό πλαίσιο, νομοθεσία)

Εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη

«Η εκπαίδευση δεν αποτελεί απλά το δικαίωμα του παιδιού να πάει στο σχολείο αλλά το δικαίωμα του ενήλικου πολίτη να είναι μορφωμένος» T.H. Marshall

- **γύρω** από την ιδιότητα του πολίτη (**Education about citizenship**)
- **μέσα** από την ιδιότητα του πολίτη (**Education through citizenship**)
- **για** την ιδιότητα του πολίτη (**Education for citizenship**)

(Kerr, 1999)

γύρω από την ιδιότητα του πολίτη → παροχή επαρκούς και κατανοητής γνώσης σχετικά με την ιστορία και την εξέλιξη κάθε κράτους, των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών θεσμών αυτού, καθώς και γύρω από έννοιες όπως η θρησκεία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το περιβάλλον, καθώς και τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα

μέσα από την ιδιότητα του πολίτη → σύνδεση της θεωρίας με την πράξη με την παρότρυνση για συμμετοχή & δράση τόσο στον χώρο του σχολείου όσο και σε αυτό της κοινωνίας

για την ιδιότητα του πολίτη → προσπάθεια να καταστήσουν τους εαυτούς τους ικανούς & με αυτοπεποίθηση για ενεργό συμμετοχή & δράση

Εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη

πολυπολιτισμική διάσταση της ιδιότητας του πολίτη → ανάγκη για σεβασμό της πολιτισμικής διαφορετικότητας του κάθε πολίτη → **διαπολιτισμική ισότητα** (Kymlicka, 1995)

δημόσια εμπλοκή → επιθυμία για συμμετοχή στα κοινά & ανάγκη έκφρασης των ιδεών & αντιλήψεων (William Galston)

Rousseau → η διαδικασία πολιτικής συμμετοχής αποκτά διδακτικό & ηθικοπλαστικό χαρακτήρα, όπου το άτομο διδάσκεται το αίσθημα της ευθύνης & της ανεκτικότητας

Habermas (2001) → στη σύγχρονη κοινωνία, η έννοια του πολίτη συνδέεται με τις έννοιες της **μετα-εθνικής πολιτειότητας, του κοσμοπολιτισμού & της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών**

E. Durkheim (2014) → η εκπαίδευση αποτελεί **εικόνα & αντανάκλαση της κοινωνίας** στο πλαίσιο της οποίας αναπαράγονται **κοινωνικές στάσεις & συμπεριφορές**

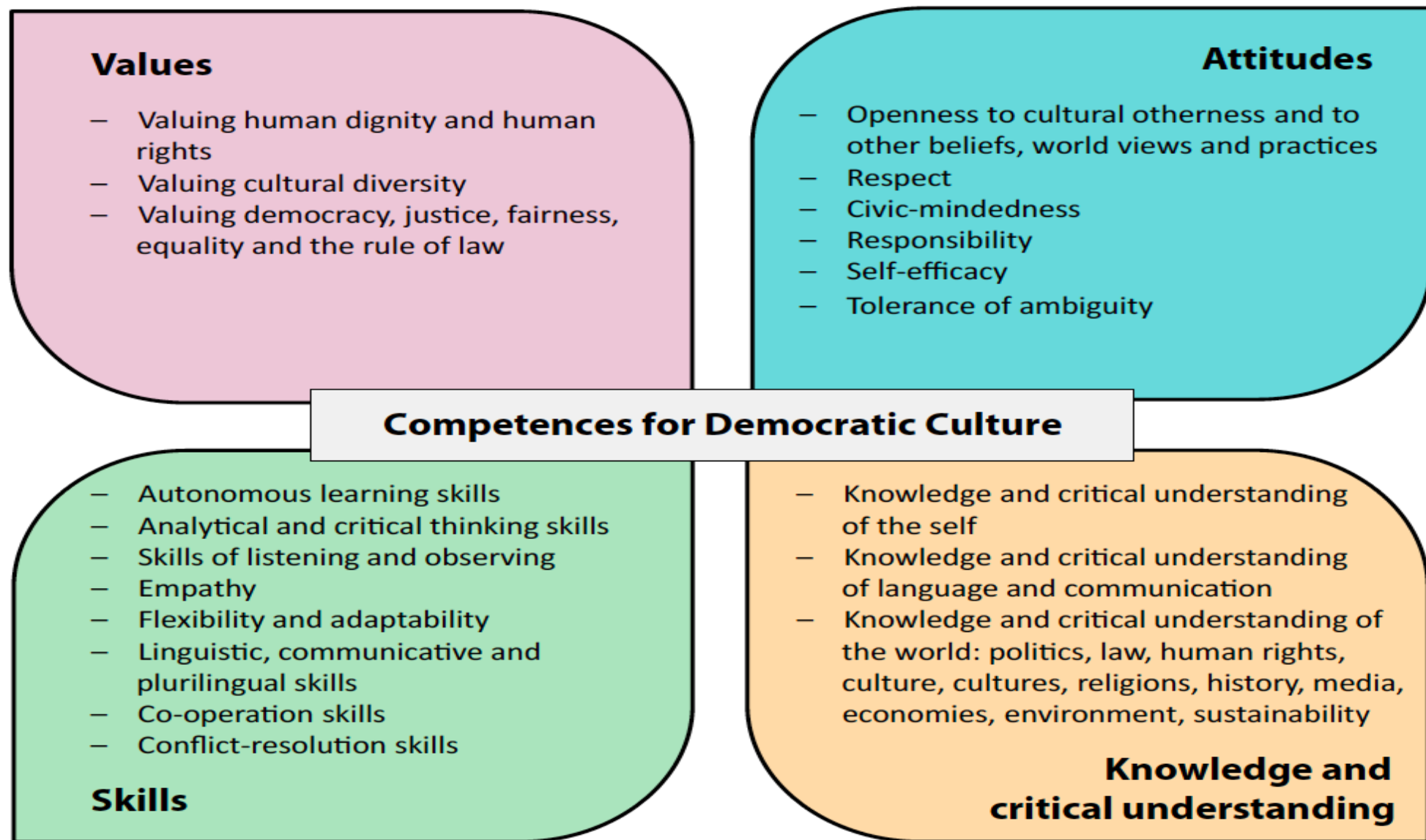
«η εκπαίδευση καλείται να μυήσει τα άτομα στην πολιτική κουλτούρα, την οικοδόμηση της πολιτικής ταυτότητας, την μετάδοση μιας σειράς στάσεων, αξιών & αρχών της κοινωνικής συνύπαρξης, ένα σύνολο στοιχείων που διαμορφώνουν & καθορίζουν την πολιτική τους συμπεριφορά..»

Δημοκρατία & Εκπαίδευση

δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη → 'εκπαίδευση, κατάρτιση, ευαισθητοποίηση, πληροφόρηση, πρακτική και δραστηριότητες, οι οποίες στοχεύουν, με την ενίσχυση των εκπαιδευομένων με γνώσεις, ικανότητες και την κατανόηση και ανάπτυξη των στάσεων και συμπεριφορών τους, να τους ενθαρρύνουν να εξασκήσουν και να υπερασπιστούν τα δημοκρατικά τους δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στην κοινωνία, να δώσουν αξία στη διαφορετικότητα και να κατέχουν έναν ενεργό ρόλο στη δημοκρατική ζωή με στόχο την προώθηση και την προστασία της δημοκρατίας και των κανόνων δικαίου'

εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα → ενθάρρυνση των ατόμων για γνώση και άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, καθώς και για τη συμβολή τους στην προάσπιση αυτών στο σύνολο της κοινωνίας

Dewey (1954) → η εκπαίδευση συμβάλλει στην ανάδειξη της δημοκρατίας, θέτοντας ως στόχο τη συμμετοχή όλων στην κοινωνική και πολιτική ζωή → η καλλιέργεια αποτελεσματικών πολιτών επιτυγχάνεται τόσο μέσω της σωστής εκπαίδευσης όσο και μέσω της σφαιρικής και ακριβής πληροφόρησής τους

Reference Framework of Competences for Democratic Culture

Κοινωνικά Δικαιώματα

Ο T.H. Marshall υποστήριξε ότι η επέκταση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν κατάφεραν να εξαλείψουν, ή ακόμα και να αμβλύνουν τις μεγάλες κοινωνικές ανισότητες → η **εξασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων** για κάθε πολίτη, θα μπορούσε να επιτύχει την πλήρη ισότητα (Weaver, 2018)

κοινωνική ισότητα → δημιουργία προτύπων για τη **δημόσια υγεία, την εκπαίδευση και τη στέγαση**

Η κατοχύρωση της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη, με τη διασφάλιση της πρόσβασης στα κοινωνικά δικαιώματα, αποτελούν προϋπόθεση της πλήρους απόδοσης της ιδιότητας του πολίτη

Θεμελιώδες κοινωνικό δικαίωμα θα πρέπει να θεωρείται «κάθε απονεμημένη από το Σύνταγμα ικανότητα, ή εξουσία βούλησης, η οποία αποσκοπεί στην ικανοποίηση συμφερόντων σχετικών με την εξασφάλιση της υπόστασης και της αξιοπρεπούς διαβίωσης του ανθρώπου, ως μέλους του κοινωνικού συνόλου»

Κοινωνικά Δικαιώματα

20 αρχές του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων:

1. Εκπαίδευση, επιμόρφωση & δια βίου μάθηση
2. Ίση μεταχείριση ανάμεσα σε άνδρες & γυναίκες (ανεύρεση εργασίας, εργασία & αμοιβή)
3. Ίσες ευκαιρίες
4. Βοήθεια για ανεύρεση εργασίας
5. Ευέλικτη & μακροχρόνια εργασία (ασφάλεια, ισότητα, δίκαιη μεταχείριση)
6. Αμοιβή
7. Σαφής πληροφόρηση για την εργασία
8. Ακρόαση των εργαζομένων
9. Συνύπαρξη εργασιακής & οικογενειακής/προσωπικής ζωής
10. Υγεία & ασφάλεια (ασφαλείς & υγιείς χώροι εργασίας)
11. Παιδική φροντίδα και υποστήριξη
12. Προστασία από την πλήρη φτώχεια (διασφάλιση βασικών αγαθών)
13. Δικαιώματα ανέργων
14. Άνθρωποι που δεν έχουν αρκετά χρήματα
15. Συντάξεις ηλικιωμένων
16. Υγειονομική περίθαλψη
17. Άνθρωποι με ειδικές ανάγκες
18. Μακροχρόνια φροντίδα
19. Στέγαση
20. Βασικές υπηρεσίες (νερό, ηλεκτρικό, τραπεζικές υπηρεσίες, πρόσβαση στο διαδίκτυο, κτλ)

Κοινωνικός Αποκλεισμός

Ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να οριστεί ως η αδυναμία απορρόφησης δημόσιων και κοινωνικών αγαθών, όπως τα αγαθά της υγειονομικής περίθαλψης, της εκπαίδευσης και της συμμετοχής στα κοινά

*Όσο λιγότερο κοινωνικό και δημόσιο πλούτο απορροφά ένας άνθρωπος, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να οδηγηθεί σε συνθήκες φτώχειας, όντας **κοινωνικά αποκλεισμένος**.*

Ο κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζεται άρρηκτα με την έννοια της ανάγκης, είτε με απόλυτους, είτε σχετικούς όρους, ανάλογα τα κοινωνικοοικονομικά πρότυπα που ισχύουν τη δεδομένη χρονική στιγμή (Βενιέρης, 2015)

Με βάση την ανάλυση του Paugam, η διαδικασία του κοινωνικού αποκλεισμού κινείται σε 3 άξονες (Παπαδοπούλου, 2012):

- *κοινωνικές ανισότητες → φτώχεια, έλλειψη στέγης, σχολική αποτυχία και τη σχολική διαρροή*
- *ανεργία, την απώλεια των ατομικών, πολιτικών και εργασιακών δικαιωμάτων*
- *ρήξη των οικογενειακών και κοινωνικών δεσμών*